

# Marek Mariusz Tytko

---

## Ikona Chrystusa Pantokratora

---

Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education 2/4, 267-270

---

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)  
E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

## Ikona Chrystusa Pantokratora

Jednym z najbardziej znanych typów wizerunków ikonograficznych w Kościele Wschodnim jest ikona z Chrystusa Pantokratora (Wszzechwładcy)<sup>1</sup>. Obraz ten w swoim typie ma wczesnochrześcijańską genezę. Należy wiązać to przedstawienie ikoniczne z tematyką Wniebowstąpienia oraz zagadnieniem zobrazowania w malarstwie sakralnym – kwestii czasów eschatycznych, Paruzji, tj. Powtórnego Przyjścia Jezusa Chrystusa na ziemię w Boskiej Chwale, aby sądzić żywych i umarłych, jako władca całego Stworzenia.

Wizerunek przedstawia doktrynę Kościoła ustaloną podczas Soboru Nicejskiego w 325 r. po Chr., następnie pogłębianą i doprecyzowaną podczas soboru w Chalcedonie w 451 r. Prawda wiary brzmi: Jezus jest unią hipostaticzną, czyli zjednoczeniem osobowym) dwóch natur – boskiej i ludzkiej. Oto (za *Breviarium Fidei*, VI, 8) twierdzenie pochodzące z uchwał starożytnych w Chalcedonie, obowiązujących do dziś dnia w Kościele Wschodnim (Prawosławnym, tj. z wyjątkiem nestorian) i Zachodnim (Katolickim i kościołach protestanckich), istotnego dla zrozumienia programu ikonograficznego tej ikony:

„Idąc za świętymi Ojcami wszyscy jednogłośnie uczymy wyznawać, że jest jeden i ten sam Syn, Pan nasz Jezus Chrystus, doskonały w Bóstwie i doskonały w człowieczeństwie, prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek, złożony z rozumnej duszy i ciała, współlistotny Ojcu, co do Bóstwa, współlistotny nam, co do człowieczeństwa, «we wszystkim nam podobny oprócz grzechu» (*Hbr* 4, 15). Przed wiekami z Ojca zrodzony, jako Bóg, w ostatnich zaś czasach dla nas i dla naszego zbawienia narodził się, jako człowiek, z Maryi Dziewicy, Bożej Rodzicielki; jednego i tego samego Chrystusa Pana, Syna Jednorodzonego należy wyznawać w dwóch naturach, bez zmieszania, bez zmiany, bez rozdzielania i rozłączania. Nigdy nie zanikły różnice natur przez ich zjednoczenie, ale została zachowana właściwość obu, tworzących jedną osobę i jedną hipostazę. Nie można Go dzielić na dwie osoby ani ich w Nim rozróżniać, ponieważ jest jeden i ten sam Syn jednorodzony, Słowo Boże, Pan Jezus Chrystus, jak przedtem prorocy nauczali o Nim, jak sam Jezus Chrystus o tym nas pouczył i jak nam przekazał Symbol Ojców”<sup>2</sup>.

(*Breviarium Fidei*, VI, 8)

---

<sup>1</sup> Na temat typów ikon – vide: Konrad Onasch, Annemarie Schnieper, *Ikony. Fakty i legendy*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2013.

<sup>2</sup> *Breviarium Fidei*, VI, 8, cyt. za: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Sob%C3%B3r\\_chalcedo%C5%84ski](https://pl.wikipedia.org/wiki/Sob%C3%B3r_chalcedo%C5%84ski) [dostęp: 6.07.2014]. W tekście zmodyfikowano interpunkcję (przyj. red.).

Elementarne informacje o Nowotestamentalnej genezie Pantokratora są powszechnie znane. Można o tym przeczytać następujące słowa:

„Pantokrator (Wszehwładca, Pan wszystkiego, gr. Παντοκρατωρ) – w ikonografii przedstawienie Jezusa Chrystusa, jako władcy i sędziego Wszehświata. (...) Słowo Pantokrator pojawia się w Nowym Testamencie dziesięć razy: raz w Drugim Liście do Koryntian św. Pawła, «będę wam Ojcem, a wy będziecie moimi synami i córkami – mówi Pan wszechmogący (Παντοκρατωρ)» [2 Kor 6, 18], dziewięć zaś razy w Apokalipsie św. Jana. (...)»<sup>3</sup>.

Wizerunek Pantokratora pojawia się w ikonografii od czasów starożytnych, a zwłaszcza w średniowiecznej sztuce bizantyńskiej w kopułach świątyń chrześcijańskich (symbolika opieki Syna Bożego na światem i zarazem wieczne trwanie Boga-Logosu-Słowa Wcielonego w ludzkie ciało, czyli jednej osoby dwojga natur jednocześnie i zawsze).

„Ikonograficzne przedstawienie Pantokratora rozprzestrzeniło się szeroko, poczynając od IV-VI wieku, w związku z przenikaniem do sztuki chrześcijańskiej elementów ikonografii późnoantycznej, zwłaszcza cesarskiej. Wówczas przedstawiano całą sylwetkę Chrystusa. W późniejszych czasach zaczęły pojawiać się przedstawienia do pasa, różniące się nieznacznymi szczegółami»<sup>4</sup>.

Opis ikony Pantokratora jest następujący. Ikona ukazuje Go, jako osobę, albo w przedstawianiu w półpostaci, albo też jako Władcę tronującego.

„(...) Twarz Chrystusa jest tak przedstawiana, by sprawiała wrażenie, iż Pan obejmuje wszystko, co wokół Niego. Prawa ręka uniesiona w geście błogosławieństwa, a w lewej trzyma księgę Pisma Świętego, czasem otwartą na słowach: «Ja jestem światłością świata», «Ja jestem drogą, prawdą i życiem» lub «Kto idzie za mną, nie chodzi w ciemności, lecz w światłości». Pantokrator jest ubrany w purpurową tunikę (*hiton*) i niebieski, zielony lub czarny płaszcz (*hymation*), co przypomina o Jego dwóch naturach. [Boskiej i ludzkiej – dop. M.M.T.] (...) Głowę otacza nimb krzyżowy. Ten rodzaj nimbów jest zarezerwowany w ikonografii tylko dla Chrystusa. Litery wpisane w krzyż to skrót Imienia Bożego z Księgi Wyjścia «Jestem, Który Jestem». Dziewięć kresek wyznaczających krzyż ma znaczenie Dziewięciu Chórów Anielskich. Ikona opisana jest greckim monogramem opisującym Chrystusa IC XC»<sup>5</sup>.

Podstawowe, popularne informacje o ikonie Pantokratora są nieco inaczej ujęte w innym miejscu:

---

<sup>3</sup> *Pantokrator* [hasło w:], strona internetowa: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pantokrator> [dostęp: 04.07.2014].

<sup>4</sup> *Ibidem*.

<sup>5</sup> *Pantokrator* [hasło], [w:] *Pracownia ikon św. Łazarza*, strona internetowa: <http://www.pracowniaikonlacaro.pl/ikona-pantokrator> [dostęp: 04.07.2014].

„Znaczenie ikony. Jako Pantokrator Chrystus przedstawiony jest w pozycji stojącej lub siedzącej na tronie, z otwartym Pismem Świętym w lewej dłoni i uniesioną prawą dłonią w geście błogosławieństwa. Ułożenie palców nawiązuje do greckiego monogramu Chrystusa: IC XC. Połączone są dwa palce: kciuk z serdecznym. Dzięki temu palce wskazujący i zgięty środkowy przypominają litery IC. Skrzyżowane ukośnie kciuk i serdeczny w zestawie z małym palcem tworzą XC. Nie jest to jedyna interpretacja gestu, według niektórych teologów połączony kciuk z palcem serdecznym są symbolem dwoistości natury Chrystusa: boskiej i ludzkiej. Natomiast złączenie trzech palców: małego, serdecznego i kciuka symbolizuje Trójcę Świętą.

Księga, jaką Jezus trzyma w lewej dłoni, nawiązuje do jego misji nauczania. Zwykle zamieszczony jest na niej cytat z Ewangelii według św. Jana: «Nie sądzicie z zewnętrznych pozorów, lecz wydajcie wyrok sprawiedliwy» [J 7, 24].

Miejsce w cerkwi. W tradycji cerkiewnej przedstawienie Chrystusa, jako Pantokratora, jest najczęściej umieszczane na sklepieniu centralnej kopuły cerkwi. Tradycja ta, sięgająca Kościoła XI wieku, ma znaczenie symboliczne. W czasie panowania dynastii macedońskiej (867-1056), kiedy to zakończył się ikonoklazm, w Bizancjum odżyła sztuka Kościoła. Już w tamtych czasach świątynie chrześcijan zaczęto budować wedle zamysłu stworzenia «obrazu kosmosu». Umieszczenie ikony Pantokratora na centralnym sklepieniu miało ukazać Chrystusa, który z wysokości patrzy na swój świat<sup>6</sup>.

Na okładce obecnego numeru naszego czasopisma reprodukuje się ikonę Pantokratora we współczesnym wykonaniu. Autorką reprodukowanej ikony pt. *Jezus Pantokrator* jest Ewa Sączawa (2014), polska twórczyni z Podkarpacia.

### **Abstract (Summary) in Polish / Abstrakt (streszczenie) po polsku:**

Jednym z najbardziej znanych typów wizerunków ikonograficznych w Kościele Wschodnim jest ikona Chrystusa Pantokratora (Wszzechwładcy). Obraz ten w swoim typie ma genezę wczesnochrześcijańską. Należy wiązać to przedstawienie ikoniczne z tematyką Wniebowstąpienia oraz zagadnieniem zobrazowania w malarstwie sakralnym – kwestii czasów eschatycznych, tj. Powtórnego Przyjścia (Paruzji) Jezusa Chrystusa w Boskiej Chwale na ziemię, aby sądzić żywych i umarłych, (jako władca całego Stworzenia). Tekst jest komentarzem do kopii tego typu obrazu, zamieszczonego na okładce czasopisma.

### **Słowa-klucze:**

ikona, malarstwo, Jezus Chrystus Pantokrator, Kościół, historia malarstwa, opis obrazu, kultura chrześcijańska, XXI wiek,

---

<sup>6</sup> *Pantokrator* [hasło w:], strona internetowa: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pantokrator> [dostęp: 04.07.2014].

**Title in English:**

*The Icon of Christ Pantocrator*

**Abstract (Summary) in English / Abstrakt (streszczenie) po angielsku:**

One of the best known types of iconic image in the Eastern Orthodox Church is the icon of Christ Pantocrator. The genesis of this type of icon goes back to the times of Early Christianity. This iconic presentation is to be connected with the theme of the Ascension and the problem of pictorial renderings in sacral painting – the question of the Second Coming (Parousia) of Jesus Christ in God's Glory on the earth, to judge the living and the dead (as the Lord of the whole Creation). The text is a commentary on the copy of this type of the picture reproduced on the cover of the journal.

[English translation by Teresa Bela]

**Key words:**

icon, painting, Jesus Christ Pantocrator, Church, history of painting, picture description, Christian culture, 21<sup>st</sup> century,

**Wybrana bibliografia / Selected bibliography:**

Onasch Konrad, Schnieper Annemarie, *Ikony. Fakty i legendy*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2013.

*Pantokrator* [hasło], [w:], strona internetowa: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pantokrator> [dostęp: 7.07.2014].

*Pantokrator* [hasło], [w:] *Pracownia ikon św. Łazarza*, strona internetowa: <http://www.pracowniaikonlacaro.pl/ikona-pantokrator> [dostęp: 7.07.2014].

**A picture on the cover of this volume:**

The Author of the picture: Ewa Saczawa. The Title: *Jesus Pantocrator* (2014). [The icon is a private ownership].

**Obraz na okładce tego tomu:**

Autor obrazu: Ewa Sączawa. Tytuł: *Jezus Pantokrator* (2014). [Ikona jest własnością prywatną].